

Lotte Thyrring Andersen

Så lad det være mig

Monolog og dialog i Peter Seebergs forfatterskab med særlig vægt på *Værkfører Thomsens endelige hengivelse*

I et interview i *Weekendavisen* i efteråret 1990 konstaterede Peter Seeberg: »Jeg har ikke flyttet mig *ret* meget i mit forfatterskab.« Men, fortsatte han: »jo, jeg tror det er rigtigt, at jeg efterhånden har fået *lidt* fat i noget mere muntert og muligt.«¹ Hvad Seeberg peger på her, er det karakteristiske møde mellem evighed og bevægelighed, uforanderlighed og mulighed, der løber som et centralt dobbeltspor i forfatterskabet. Fra debutromanen *Bipersonerne* (1956) til *Halvdelen af natten* (1997) er hovedanliggendet menneskets forhold til virkeligheden. Men parallelt med tematikkens uforanderlighed spores der nogle afgørende forskydninger i opfattelsen af menneskets muligheder for at træde i et virkeligt forhold til verden. Forskydninger, som udtrykker sig som erkendelsesmæssige gennembrud, hvis særkende netop er munterhed og håb samt en forløsende tro på, at meningen ikke kun afhænger af os selv, men også kan være virkelighedens gave til os.

Det er denne munterhedens dialektik i Peter Seebergs forfatterskab, der vil være omdrejningspunktet i nærværende artikel. Med afsæt i nogle tidlige tekster og med reference til Martin Bubers dialogtænkning vil jeg forsøge at indplacere *Værkfører Thomsens endelige hengivelse* (1986) i forfatterskabets sammenhæng og i den forbindelse argumentere for, at bogen kan ses som en apoteose på virkelighedens gentagelse. Et forsøg på at skildre et menneske, for hvem meningen er en mulighed og ubekymrigheden inden for rækkevidde.

---

1. Marianne Juhl: »I sorgmunter tillid« (interview med Peter Seeberg), *Weekendavisen*, 7.9.90.

Monolog

I februar 1957 skrev Peter Seeberg en kronik til *Information* med titlen »Fotografiet«. ² Den fremstår som en central tekst i forfatterskabet, da den åbner for en forståelse af værkets bærende virkelighedsoptik samtidig med, at den er med til at udpege forfatterens filosofiske opfattelse af det moderne menneskes forhold til verden. I begyndelsen af kronikken hedder det:

»Kameraets mærkelige øjne betragter vort liv og vor verden fra alle vinkler og paa alle hold. Det er, som om det ikke er nok at leve, eller at begivenhederne sker, et vigtigere formaal trænger sig paa: alt maa fotograferes for rigtigt at blive til.«

Seeberg opridses her den dobbeltfunktion, som fotografiet indtager i vores liv. Fotografiet er med til at bevidstgøre alle vinkler af virkeligheden for os. Vinkler, som vi ikke selv ville være i stand til opfange med vor bevidsthed. Og samtidig skaber det en forestilling om, at fotografiet er en mere ægte fremstilling af virkeligheden. Det skyldes, at fotografiet er rensset for de levende forstyrrelser, der indgår som dele af den menneskelige iagttagelse. Fotografiet gengiver verden uden bevægelse, flimmer og støj, uden interaktionen med det omgivende rum, og det er denne kunstige glathed, vi forveksler med virkelighed. Ifølge Seeberg har vi nemlig overladt det til fotografiet at gengive den *ægte* virkelighed, og konsekvensen er fremmedgørelse og en større grad af selvbevidsthed. Vi tror mere på fotografiet end på vor egne øjne, og det medfører et abstrakt forhold til verden. Fotografiets objektive og udeltagende iagttagelse har sat sig mellem mennesket og virkeligheden og reduceret det menneskelige øje til en andenrangs-iagttagelse. For som det videre hedder:

»Dets fængslende magt beror jo ikke paa indholdet, men paa at et motiv er overflyttet, bragt ind i den mystisk-intime sfære, hvor mennesker lever saa heftigt: spejlets.«

Spejlet er erkendelsens og selvbevidsthedens symbol. I spejlet gør vi os ydre for os selv og får dermed et selv-refleksivt forhold til os selv. Vi erkender, at vores krop ikke er et indre anliggende *i* verden, men en billedlig fremtræden adskilt *fra* verden, og mod dette billede rettes hele vores opmærksomhed. Det er således selvrefleksionens narcissisme, der drager os mod fotografiet, da det minder os om spejlets virkelighedsgengivelse. Men slutter Seeberg:

---

2. Peter Seeberg: »Fotografiet«, *Information*, 5.2.57.

»Gang paa gang er der imidlertid i fotografiet en henvisende kraft, hvor fotografiet synes at ophæve sig selv. Selv om fotografiet spejler virkeligheden med saa forbausende en kraft, forekommer det os dog, at vi paa egen haand og mere direkte burde kunne opleve det samme [...] At kunne opleve yderverdenen, som vi er henvist til den af fotografiet, at være nærværende i den og ikke i spejlet, at bryde sjælen og forvisses i virkelighed – det kunne der være mening i.«

Ifølge Seeberg rummer fotografiet således en egen dialektik, der peger frem mod en overskridelse af dets kraft og betydning for mennesket. I selve fotografiets abstraktion ligger der en mulighed for at overvinde fremmedgørelsen og gen-tage det konkrete forhold til virkeligheden. Og med dette syn på fotografiets iboende mulighed, får Seeberg formuleret en – åben – tro på, at virkeligheden lader sig genvinde på ny. En tro, hvis afsæt er erkendelsen af tab og fravær og hvis fremtidsperspektiv er håbet om, »at bryde sjælen og forvisses i virkelighed«.

At forvisses i virkelighed – hvad vil det sige? Ja, ifølge Seeberg, at man er nærværende tilstede i yderverdenen og oplever den på førstehånd. Forvisse betyder overbevise, og man kan dermed slutte, at der er tale om et forhold, der har mistet sin umiddelbare tilgang og udveksling. Det, der har sat sig som en forhindring mellem mennesket og verden, er sjælen – tanken, refleksionen og selvrefleksionen – og det er den tænkning, som fjerner mennesket fra virkeligheden, Seeberg ser en mening i at bryde.

Hermed skriver forfatteren sig op imod subjektivismens forestilling om den suveræne tænkning, som den ikke mindst formuleres af den franske filosof René Descartes (1596-1650). Udgangspunktet for Descartes tænkning er det grundlæggende spørgsmål: hvad kan jeg i det hele taget vide? I hovedværket *Meditationes de Prima Philosophia* (1641)³ udformer han grundprincipperne for besvarelsen: den metodiske tvivl. Med tvivlen som redskab søger Descartes at afklare, hvad der er betvivleligt, og hvad der ikke lader sig betvivle af den metodiske tvivl. For det er det absolut ubetvivlelige, Descartes søger. Sansningen og fornuftens erfaringer og erkendelser forkastes, da det ikke kan udelukkes, at de bedrager os. Erfaringerne og erkendelserne om verden kan betvivles og må følgelig forkastes som ægte viden. Ved på den måde at gøre tvivlen metodisk, dvs. ved at skille alt det ud, der ikke kan sættes spørgsmålstegn ved, søger Descartes at nå et absolut sikkert grundlag

---

3. René Descartes: *Metafysiske Meditationer* (org. 1641), in: *De store tænkere – Descartes*. Red. Justus Hartnack og Johannes Sløk, indledning, oversættelse og noter ved Poul Dalsgård-Hansen, Kbh. 1991.

for filosofien, og det grundlag, han når frem til er, at alt kan betvivles – undtagen den, der betvivler alt gennem sin tænkning. For idet jeg tænker, at alt er falsk, er det absolut nødvendigt, at jeg, som tænker dette, er til. Således bliver den refleksive tvivlsakt det arkimediske punkt, hvorudfra alt bestemmes, og punktet præciseres med den berømte formulering: »Cogito ergo sum« (jeg tænker – altså er jeg).

Grunden er således tænkningen, der går ud fra sig selv. Men konsekvensen af den refleksive cirkelslutning er, at subjektet skilles ud fra verden, fra alt det, som adskiller sig fra subjektet. Og denne adskillelse betyder, at det bliver svært at forklare, at jeget stadig er i verden. For i og med, at subjektivismen sætter jeget som en absolut størrelse over for verden, er subjektet blevet verdensløst som følge af sin tænkning og er dermed uafhængig af den ydre virkelighed. Subjektet er uden verden og historie og når kun til forståelse af sig selv ved at skille verden ud. Dvs. ved at tvivle på alt og udskille sig fra det ydre. Og hvad der herefter måtte blive tilbage af ubetvivlelige rester er lig med subjektet.

Det er i forlængelse af og i opposition til denne verdensløse tænkning, at man kan læse Seebergs kronik om fotografiet. Fotografiet kan tolkes som en teknisk konsekvens af subjektivismens forestilling om det suveræne menneske, der i forlængelse af Descartes cogito har gjort sig fri af alt andet end sin egen tænkning og bevidsthed. Mennesket, for hvem verden er blevet et fastlåst *billede* på selvrefleksionen og ikke et levende rum for oplevelse, engagement, indsigt og udveksling. Det er dette subjektive menneske, Seeberg skildrer i romanen *Fugls Føde* (1957). Hovedpersonen Tom er forfatter og intellektuel. Han drømmer om at skrive en roman om »det sande billede af en egoists sjæl«,⁴ og det modernistisk-klingende projekt korresponderer med hans eget forhold til verden. Tom opfatter virkeligheden som fjern og uforståelig, som uvirkelig, fordi den ikke er gennemsyret af hans egen menneskelige bevidsthed⁵:

»Verden kunne bevises, men det meste af den var tom for bevidsthed og derfor uden virkelighed.« (FF, p.93)

Tom er låst inde i sig selv som følge af sin verdensløse livsoptik. Og derfor lykkes det ham da heller ikke at opfylde vennen Hiffs ønske om at beskrive »en virkelig, sand oplevelse« (FF, pp. 59-60). For Tom er ikke i stand til at opleve virkeligt og sandt. Trods mange forsøg på at komme i kontakt med

---

4. Peter Seeberg: *Fugls Føde*, Kbh. 1957, p.24. Herefter forkortet FF.

5. Her iflg. Henning Mortensens analyse af *Fugls Føde*: »Tomgang i en minusverden«, in Iben Holk (red.): *Mytesyn. En bog om Peter Seebergs forfatterskab*, Århus 1985, p.36.

virkeligheden – røre ved et ur og en vase, omfavne et træ, tænke på sin kone Etna og filosofere over begrebet virkelighed – må han se i øjnene, at han ikke evner at fastholde indtrykkene og forvandle dem til en sand oplevelse. Toms tanke har nemlig definitivt sat sig som en mur mellem ham og virkeligheden, og derfor bliver resultatet af hans anstrengelser for at løse opgaven blot et spejlbillede på hans sjælelige situation:

»Mine øjne er blinde,
mine hænder er visne,
mit sind er hjemsogt af tilintetgørelse.« (FF, p.98)

Tom konstaterer, at han intet ser, intet giver og intet modtager og at denne fastlåste situation er nedbrydende for hans sind. Gennembruddet til virkeligheden – som Hiffs håbende på – udebliver. I stedet slutter romanen i et nihilistisk Tom-rum, hvor jegets monologiske selvrefleksioner synes at være eneste – selvfølgelig – livsmulighed.

Dialog

Kort efter udgivelsen af *Fugls Føde* skrev Peter Seeberg novellen »Patienten«, som siden indgik i novellesamlingen *Eftersøgningen og andre noveller* (1962). Novellen repræsenterer en afgørende forskydning i Seebergs syn på menneskets muligheder for at genvinde forholdet til virkeligheden. På det ydre plan følger novellen *Eftersøgningens* tematik: menneskets birolle i en virkelighed, der forekommer usammenhængende og absurd. »Patienten« handler om en mand, der lider af en så alvorlig sygdom, at hans krop efterhånden borttransplanteres og erstattes af maskiner. Han er dog lægerne meget taknemmelig og opfatter snart hospitalet som sit andet hjem. I første del af novellen ser jeg-fortælleren tilbage på sygdomsforløbet. Tonen er varm og humoristisk, og vi får som læsere indtrykket af, at jeget ser en mening i forløbet. Patienten er ikke en Job-figur, der føler sig frataget alt. Tværtimod synes han at acceptere sin lod i livet. Han er det godtroende menneske, der tager tingene, som de kommer. Hans rolle som patient er fastdefineret og det ser han som et gode: »Jeg er nu definitivt bragt uden for rastløshedens verden.«⁷ Men samtidig kan hans figur tolkes som en ironisk kommentar til det moderne menneskes ureflekterede tro på videnskaben. Patienten tror blindt

---

6. I *Indfaldsvinkler* fortæller Seeberg, at »Patienten« blev skrevet færdig i juleferien 1957-58. Henk van der Liet (red.): *Indfaldsvinkler – en forfattersamtale mellem Peter Seeberg og Poul Vad*, Kbh. 1998, p.79.

på lægernes ekspertise og føler ingen trang til at tvivle på deres behandlinger. Men i det nu, han fratages alt andet end muligheden for at tænke, melder tvivlen sig. Identitetsspørgsmålet presser sig på:

»Jeg tænker på mit liv, om det er mit, eller om det tilhører lægerne, og i så fald om jeg overhovedet er mig selv mere. [...] Hvor meget kan man da reducere et menneske uden helt at gøre det til noget andet? Jeg er ikke tyngt af dette spørgsmål, jeg føler mig veltilpas, det gør mig ikke noget, om jeg ikke er mig selv, men jeg har intet andet at foretage mig end at tænke mig om; måske er det fejlen, måske rives tankerne således ud af livets kæde, så hvert enkelt lille led får en ny betydning, som det ellers ikke bør have« (E, p. 29).

Patienten er stedt i en situation, hvor forestillingen om det suveræne jeg står i skærende kontrast til virkeligheden. Alt, hvad man normalt forbinder med krop, identitet og eksistens er bortopereret. Tilbage er kun evnen til at tænke. Men i modsætning til Descartes når patienten frem til, at han ikke er, blot fordi han tænker. Der skal mere end tænkning til for at overbevise ham om, at han er til i verden. Han må have beviser fra omverdenen og henvender sig i første omgang til hustru, børn, brødre og venner, der alle svarer, at han er sig selv. Derefter går han til lægerne, der dog intet ved om sjæl og identitet. De henviser til psykoterapeuterne (modernitetens præster), som prøver at overbevise patienten om, at der slet ingen sjæl er. Det vil patienten dog ikke høre tale om. Så foreslår terapeuterne, »at det jo kunne tænkes, at sjælen ikke var i legemet, men omkring legemet« (E, p. 31). Men da patienten slutteligt får udskiftet hovedet, melder tvivlen sig igen:

»skønt intet af mit legeme er mit, tænker jeg på det som en ejendel, der umisteligt er min. Hvorledes er dette muligt, når intet er mit; medmindre jeg selv er et andet usynligt legeme omkring legemet, eller som en

-
7. Peter Seeberg: *Eftersøgningen og andre noveller*, Kbh. 1962, p. 29. Herefter forkortet E. I *Indfaldsvinkler* peger Seeberg på en erindring, der sandsynligvis danner baggrund for formuleringen: »[D]e personlige ingredienser eller 'reservoirer' af oplevelser, der ligger i stoffet – den umådelige lykke ved at ligge på militærhospitalet i sommeren 1951 – de spøjte hele tiden i mig. Det havde været en af mit livs lykkeligste tider. Jeg lå der med lungebetændelse og var fuldstændig færdig i seks uger, men jeg mindes det endnu som en af de store oaser i mit liv, med fuldstændig fred og glæden ved en verden af træer, plæner udenfor og så videre. Jeg skulle kun kigge ud ad vinduet. Og derfor er patientmiljøet i og for sig for mig først og fremmest forbundet med at prøve på at opfatte hele den der yderverden«, op.cit., pp.78-79.

usynlig mund, hvor mit syge, rådne legeme blot sidder som en dårlig tand?» (E, p.30).

Patienten når således frem til, at tænkningen ikke kan svare på alt. Hverken den videnskabelige eller personlige tænkning. Lægerne og psykoterapeuterne kan give lærde forklaringer om de fysiske forhold, men de er ikke i stand til at besvare spørgsmål vedrørende sjælen. Og patientens egne – monologiske – refleksioner kommer ligeledes til kort over for identitetsspørgsmålet. Kun hustruen kan svare:

»Kan du kende mig,« siger jeg hver dag til min hustru, når hun kommer.
»Ja, det kan jeg da,« svarer hun og stryger mig over håret.
»Elsker du mig,« hvisker jeg, for jeg vil gerne vide det hver dag.
»Jeg elsker dig mere end nogen sinde,« siger hun mildt hver dag.
»Men du kan ikke se mig,« siger jeg så højt, stemmen kan bære mig.
»Jo,« siger hun.
»Nej, ikke rigtigt,« siger jeg, »det kan du ikke forstå. Jeg er større, end du tror, hvad du kan se, er slet ikke mig.«
»Åh jo,« græder hun, »det er dig. Det er dig.«
»Så lad det være mig,« siger jeg.
Hver dag« (E, p.31).

Hvad patienten erfarer er, at identiteten ikke er et resultat af en metodisk refleksionsakt (jf. Descartes). Meningen med tilværelsen afhænger ikke af vores evne til at tænke en sammenhæng frem, men af kærligheden og opmærksomheden fra vores nærmeste. Patienten får sin identitet givet gennem hustruens omsorg og kærlighed. Hustruen elsker sin mand, og det gør hende – uafhængigt af ydre synsindtryk – seende.⁸ Det var denne evne til at elske, Tom manglede, og derfor var han blind. Tom fotograferede virkeligheden fra iagttagereens udeltagende position, mens patientens hustru ser som følge af sin omsorg, deltagelse og engagement. Og det er gennem kærlighedens blik, at patienten bliver til. Men ikke kun gennem kærligheden – overhovedet gennem dialogen med virkeligheden. Patienten søger ikke svar hos sig selv, men hos sit medmenneske og viser dermed, at han tror på noget udenfor sig selv. Tom kunne ikke forholde sig til andet end sine egne monologiske refleksioner; deraf hændernes visnen. Patienten derimod er i stand til at modtage en mening af sin hustru. En mening, som dog ikke står ved magt til evig tid, for patienten rammes af daglig tvivl. Tænkningen gør sig

---

8. Jf. Jesu ord til den vantro Thomas: »salige er de, som ikke har set og dog tror«, Johannes-Evangeliet, 20, 29, *Det Nye Testamente*, Kbh. 1942.

altså fortsat gældende. Bevidstheden kræver beviser, sætter spørgsmålstegn ved jegets eksistens og distancerer det fra verden. Og kun den daglige hengivelse til hustruens kærlighed får jeget til at genopstå i livet: »Så lad det være mig,« siger jeg. Hver dag.«

Jeg og Du

Patienten bliver med andre ord til gennem dialogen med den anden. Identitet er ikke mere et spørgsmål om jegets styrke og evne, men en realitet som følge af mødet med den anden.⁹

Og hermed peger novellen på et dialogforhold, der korresponderer med Martin Bubers dialogtænkning. I Bubers hovedværk *Ich und Du* (1923) skildres mennesket som et tvefoldigt væsen ud fra en bestemmelse af sprogets dobbeltkarakter: de grundord mennesket udtrykker sit forhold til verden i. Det ene grundord er ordparret Jeg-Du, der karakteriserer den umiddelbare og nærværende dialog mellem jeg og verden. Det andet grundord er ordparret Jeg-Det, der karakteriserer det bevidste og distancerede forhold mellem jeg og verden. Det dialogiske møde mellem jeg og du er den lykkelige tilstedeværelse i verden. Et nærvær, som jeget imidlertid mister igen og igen som følge af (selv)bevidsthedens overtagelse. Men muligheden for en gentagelse af dialogen mellem jeg og du er altid tilstede. Og denne gentagelse er kærlighedens gentagelse, som er mødet med Gud (det evige Du).

I sætningen »Så lad det være mig« mødes patienten og hans hustru på lige fod. Det er ikke jeget *eller* duet, der definerer situationen, men den ligeværdige dialog mellem jeg og du. Jeget giver sig hen til sin hustru, som svarer med sin omsorg og kærlighed, og forholdet mellem ægtefællerne er følgelig karakteriseret ved anerkendelsen af forskellen mellem jeget og duet. Denne forskelsanerkendelse er væsentlig, da den angiver en accept af yderverdenen. Verden er ikke underordnet jegets bevidsthedsperspektiv, men fremtræder som en ligeværdig samtalepartner, jeget går i møde. Som det hedder hos Buber:

---

9. På spørgsmålet om, hvorfor »Patienten« har haft så stor betydning for Seeberg, svarer han: » – Det er fordi i afslutningen af »Patienten« løses jo identitetsproblemet på ...ja, dels ved at være humoristisk, men dels også ved på en humoristisk og ironisk måde at vise en enorm hengivenhed over for disse nærmeste, som bestemmer dig og siger, at sådan er du altså. Og svaret: så lad det være mig. Den flothed, den løste altså pludselig et problem: hvorfor ikke, siger du. Hvorfor ikke?« Sigurd Enggaard Poulsen og Kr. Friis-Jensen: *Dagen letter i sinnet. Studier og læsninger i Peter Seebergs forfatterskab*, Herning 1979, p.60.

»Grundordet Jeg-Du kan kun siges med hele ens væsen. Samlingen og sammensmeltningen til et helt væsen kan aldrig ske ved mig og aldrig uden mig. Jeg bliver til ved Du'et; idet Jeg bliver til, siger jeg Du. Alt virkeligt liv er møde.«¹⁰

Jeg-Du-forholdet opstår dog ikke kun mellem mennesker, men kan ligeledes opstå i mødet med naturen. Ifølge Buber vil enhver ægte oplevelse af nærvær nemlig være et Jeg-Du-forhold og dermed en dialog. Det før-sproglige Jeg-Du-forhold karakteriserer Buber i skildringen af mødet med et træ. Et møde, der kan gestalte sig på mange måder. Jeget kan modtage synet af træet som et billede – et træ blandt træer – eller som en biologisk bevægelse, der udtrykker væksten og udvekslingen mellem jord og luft. Det kan også klassificere træet efter dets art, betragte det som et eksemplar eller gøre mødet til et matematisk talforhold. Men fælles for disse møder er, at forholdet mellem jeg og træ er et Jeg-Det-forhold, idet træet fremstår som en genstand og et materiale for jegets undersøgelser og iagttagelser. Men, siger Buber videre, mødet med et træ kan også gestalte sig som et Jeg-Du-forhold, idet en pludseligt (mystisk-lignende) oplevelse af nærvær ophæver distancen mellem jeg og træ. Dette umiddelbare møde betyder ikke en ophævelse af forskellen mellem jeg og træ, indebærer ikke en menneskeliggørelse og personifikation af naturen, men eliminerer afstanden mellem jeg og træ i jegets erkendelse og accept af træets karakter. I stedet for at objektivere træet og gøre det til genstand for undersøgelse, mødes jeg og træ på lige fod i nærværets umiddelbare udveksling og dialog. Men *uden* at jeget ser bort fra den indhøstede viden om træet og de forskellige måder at betragte træet på. Tværtimod er der tale om en dialektisk forbindelse mellem viden og væren, hvor den erhvervede viden om træet indgår som en del af jegets væren og forenes som en enhed af modsætninger:

»Træet er ikke et indtryk, ikke et spil af min forestillingsevne, ikke en stemningsværdi, men det er kropsligt til over for mig og har med mig at gøre, som jeg med det – blot anderledes. [...] Hvad der møder mig er hverken træets sjæl eller en dryade, men træet selv.«¹¹

Bubers karakteristik af det sproglige og før-sproglige Jeg-Du-forhold kan sammenlignes med den dialogiske erkendelse, som Seeberg når frem til i »Patienten«: at alt virkeligt liv er møde. Og den afgørende erkendelse udtryk-

---

10. Martin Buber: *Ich und Du* (1923), Berlin 1936. Her anvendes den danske udgave: *Jeg og Du*. Oversættelse og indledning ved Peter Boile Nielsen, Kbh. 1997, p.29.

11. Op.cit., pp. 25 f.

ker sig i det videre forfatterskab som en inddragelse af en stadigt større del af den fælles virkelighed: moderne menneskers relationer til hinanden og det numinøse i *Hyrder*, myten, naturen, historien, erindringen, litteraturen og de offentlige tekster i *Dinosaurusens sene eftermiddag*, *Argumenter for benådning*, *Ved havet* og *Om fjorten dage*. Det er således mødet mellem den enkelte og det fælles, der er det centrale omdrejningspunkt, og denne genopdagelse og genvindelse af forholdet til virkeligheden underbygges og bekræftes i den lille fortælling om værkfører Thomsens endelige hengivelse.

Monolog og dialog

*Værkfører Thomsens endelige hengivelse*¹² blev udgivet i samarbejde med billedkunstneren Bjørn Nørgaard og udkom på Brøndums forlag i 1986. Bogens udgivelsesbaggrund, grafiske form og oplagstal (1000 eks.) adskiller sig fra Seebergs øvrige værker, og det er sandsynligvis årsagen til bogens lidt marginaliserede position i forfatterskabet.¹³

Undertitlen lyder: *Variationer over den keltiske tro*. Et centralt træk ved den keltiske tro er forestillingen om sjælens udødelighed. Kelterne mente, at menneskets sjæl overgik fra en krop til en anden efter dødens indtræden, og at sjælen dermed havde evigt liv¹⁴ – og det er denne sjælevandringsforestilling, Seeberg tager udgangspunkt i. Værket har således afsæt i en dialog mellem religion og litteratur. En dialog, som samtidig peger på tolkningens position og betydning i fortællingen. For ikke blot er der tale om en litterær udlægning af den keltiske tro (jf. ordet »variationer«). Hele værkets komposition er bygget på tolkningens optik, hvilket allerede pointeres i fortællingens indledende linjer:

»Kunne værkfører Carl Thomsen som een af de få overvinde døden?
Kunne han efter tur forsvinde ind i et træ, en musvåge, en mus, en
græshoppe, et rajgræsstrå og et sædekorn og undgå udslættelsen?« (V, p.
9)

Den spørgende stemme tilhører fortælleren, og adskillelsen mellem fortæller og fortælling (understreget ved kursivering) er med til at angive den

---

12. Peter Seeberg: *Værkfører Thomsens endelige hengivelse. Variationer over den keltiske tro*, Kbh. 1986. Herefter forkortet V.

13. Bjarne Sandstrøm fremhæver værkets særegne position i forfatterskabet i artiklen »Til glæde for evigheden«, in *Vandmærker*, Kbh. 1999, pp. 156-7.

14. Mircea Eliade: *De religiøse ideers historie. Fra Gautama Buddha til kristendommens sejr*, bd. 2. Kbh. 1995, p.130. Se ligeledes: Joseph Raftery (red.): *The Celts*, Dublin 1978, p.59ff.

iboende anerkendelse af *forskellen* mellem tolker og stof. Der er ikke tale om en alvidende fortællers monologiske jeg-perspektiv, men derimod tale om en åben og samtalende tolkning, der udtrykker en indirekte accept af omverdenens integritet og fremmedhed. Fortællingen er således ikke afgjort fra begyndelsen, men fremstilles som en levende og bevægelig proces, en tilblivelse i tid, vi som læsere er medvidende til:

»Historien skal blot til at begynde. Ved dens afslutning vil vi nok se, at selv værkfører Thomsen måtte bøje sig for dødens indskydelse« (V, p.9).

Med disse indledende ord angives dobbeltperspektivet i værket: udvekslingen mellem menneskets mulighedsfelt og dødens vilkår. Og det er netop døden, værkfører Carl Thomsen ønsker at overvinde. En tid efter hustruen Ragnas død beslutter han sig for at gøre en ende på sit liv. Dø vil han dog ikke. Han vil fortsætte som nyt liv og med inspiration fra den keltiske tro bestemmer han sig for at forlive sig med et træ. Thomsen går på vandring i de nordsjællandske skove og de sydsjællandske herregårdslandskaber og vælger til sidst en slank lind i et skovbryn ved Tokkekøb heg. Med begge arme knuget om linden spørger Thomsen om forlov til at forlives med træet, og linden svarer, at han må stige ind, når der er plads. En søndag eftermiddag før jul gør Thomsen sig klar. Inden afrejsen ordner han sit hjem, og i overensstemmelse med adventstiden forbinder han forberedelsernes omsorgsfulde afsked med forventningen om det kommende: »forbandt i hvert minut feberer for sin fremtid med omsorgen for sin fortid. Hvor han dog glædede sig« (V, p.15)

Ude i skoven forliver Thomsen sig ubesværet med linden. En smuk kvindestemme byder ham velkommen, og Thomsen forsvinder ind i træet. Han optages, forvandles og efterlader intet bag sig, og det viser sig at være en herlig fornemmelse at være et træ. Der er dog ikke tale om en symbiotisk forening. Thomsen og træet går ikke i eet, men forbliver to forskellige væsener i samme krop:

»Træets ånd fyldte heller ingenting, de kunne sagtens være der begge to og for ikke at være for forskellig ville Thomsen sove vintersøvn« (V, p.21)

Træets rytme og aktivitet bærer Thomsen med sig, og som en elsker hengiver han sig til træets løvspringsaktivitet:

»Men i marts skete det. De lo en tid sammen, han efter hende, men alligevel helt af sig selv. [...] Og han løb med, som hun løb med, de strømmede og steg, op gennem stammen og ud i grenene og ud i hver sovende knop,

der kløede og kildrede, til træet stod fuldt af små grønne flag, der blafrede i forårsvinden» (*V*, p.23, 25).

Værkfører Thomsen når således, hvad Tom i *Fugls Føde* ikke formåede i *sin* omfavnelser af træer: at erfare virkeligheden på nærmeste hold. Nåede Tom frem til, at »træerne ikke har menneskestemme, de svarer kun med blomst og med frugt«, ¹⁵ da anerkender Thomsen forskellen mellem sig selv og verden og er dermed i stand til at samtale med den ydre virkelighed. Thomsens forhold til træet korresponderer følgelig med Bubers beskrivelse af det førsproglige Jeg-Du-forhold, da han ser og oplever træet, som det er. Men hengivenheden til træet varer ikke ved. Bevidstheden tager over, udpeger nye muligheder og forvandler nærværet til fravær. Thomsen begynder at iagttage omverdenen, forestiller sig, hvordan det mon er at være en stedsegrøn skovfy og en musvåge, og distancerer sig dermed fra sin egen væren. Men bevidsthedens distancering får ham samtidig til at erkende et selvbedrag. I en samtale med træet indser han, at han har underkendt træets integritet og ånd:

»Han havde virkelig gerne villet forlive sig med et træ, et smukt træ, et højt træ. Nu forstod han, at træet blot gavmildt havde undt ham en plads. Han var flov, flov. Og dermed så han endnu en grund til at forsvinde ud af træet» (*V*, p. 33).

Thomsen er således fortsat menneske af sind. Han har ikke evnet at frigøre sig fra forestillingen om at vide bedst – og det gør ham flov. Samtidig udkaster hans bevidsthed nye livsmuligheder, og det frembringer rastløshed, uro og fravær. Thomsen er med andre ord tilbage i modernitetens flygtige tilstand, hvor længslen efter forandring synes at være eneste alternativ. Hans livsvilkår sættes ikke mere af træets rytme og cyklus, men af hans egne valg. Og da han ikke vil dø, kan han ikke vende tilbage til sig selv, men må fortsætte rejsen. Thomsen beder en musvåge-han om bolig. Men tiden hos fuglen bliver ulykkelig, og snart er værkføreren på jagt efter en ny bolig. En jagt, der ikke mere har rod i glæden og overskuddet, men i den smertelige erkendelse af hjemløshed. For den rastløse vandring er endt med at blive det styrende i Thomsens liv:

»Måske havde det været bedre at dø. Efter almindelige vesteuropæiske ideer var han og hans sjæl nu forlængst forsvundet og gået ind i fødekæden, men han havde måttet prøve denne mulighed for overlevelse, der

---

15. *Fugls Føde*, p.92.

stod beskrevet som den keltiske tro. Men den var kun indgangen til en længere vandring. [...] Men lidt Kolumbus var han dog, han havde vovet ikke at dø og prøvet en anden mulighed som en græshoppe, der springer op over græsset og ser havet. [...] Han var efter sin egen mening den første, der erkendte sjælevandringen som utålmodighed og pinagtighed, ikke som fuldkommenhed« (*V*, p.37)

Thomsen erfarer, at realiteten ikke står mål med hans forventninger. Han er som en Kolumbus, der rejser afsted for at finde søvejen til Indien, men opdager et nyt kontinent og har svært ved at forlige sig med forskellen mellem drøm og virkelighed. Kolumbus positive perspektivudvidelse af verden modsiges således af manglen på realitetsanerkendelse, og samme modsætning gør sig gældende i Thomsen. Værkførerens forestilling om sjælevandringens fuldkommenhed kontrasteres af realiteten. Men først og sidst af Thomsens manglende evne til at acceptere de givne forhold. Livet i lindetræet var ellers en fuldkommen værenstilstand, som Thomsen kunne have hengivet sig til i al evighed. Men i modsætning til patienten, som var lettet over at være bragt uden for rastløshedens verden, har Thomsen mulighed for at lade rastløsheden bestemme. Han er således splittet mellem lykken og længslen og eneste udvej er vejen fremad: »*vandringens led* var tegnet for ham, så meget var begyndt at blive klart« (*V*, p.37).

Efter det ulykkelige ophold hos musvåge-hannen beslutter Thomsen sig for at tage bolig i en mus, en lille gravid hun-mus, og det synes han vældigt godt om. Livet som mus er præget af umiddelbar selvfølgelighed. Alting foregår i hastigt tempo, selv angsten er blot et »lille ekstra hjul på hastværket« (*V*, p.41). Thomsen følger ungernes korte vej fra rede til skov og er med i parringsceremonien, som han finder mere opfindsom end menneskenes. Han fornemmer hun-musens store fryd, som er af en helt anden art end den, han oplevede i træet: »Havde han kunnet blive menneske igen, ville han have skrevet en bog om det. Småt var faktisk godt« (*V*, p.41)¹⁶ Samtidig glædes han over musenes flittighed, som forhindrer dem i ustandseligt at beskæftige sig med samlivet. Et mønster, han selv fulgte, da han var menneske:

»Museflittig. Måske var det dér, han helt fast hørte hjemme i universets store ordbog. Som adjektiv« (*V*, p.41, 43).

---

16. Passagen kan læses som en indirekte forfatterkommentar. I 1977 udsendte Seeberg *En lille musebog* i museformat. Bogen henvender sig til mus og bekræfter forfatterens udtalte muse-sympati.

Forestillingen om at være adjektiv er med til at karakterisere Thomsens begreb om lykken. Substantivet eller det handlende verbum er ikke værkførerens ide om fuldkommenhed. Det er ikke jeg-realiseringen, Thomsen føler sig hjemme i, men den jeg-løse værensform, som er identisk med sin egen-skab. Altså tilværelsen defineret ud fra det konkrete virke og ikke ud fra abstraktionens ideer. Et adjektiv er imidlertid også et tillæg til et substantiv, og Thomsen lever netop som musens tillæg. Som menneske er han med til at beskrive musens liv og færden – hvad hun-musen dog kun er glad for:

»Det er dejligt at vide, at man aldrig er alene med det hele, selv ikke sig selv, sagde hun fornojet. Og helt indadvendt: – Når du tænker det samme som jeg, så har vi fundet ud af det rigtige« (V, p. 43).

Hun-musen formulerer her den dialogiske erfaring, som Seeberg når frem til i »Patienten«. Men til forskel fra patienten *ved* musen, at det er gennem tosamheden og fællesskabet at meningen gives. Musen skal ikke hver dag overbevises om, at den er til. For den er selvfølgelig tilstede i verden. Dens blik er ikke indadvendt og selvreflekteret, men udadrettet mod verden, som den går i møde med tillid og umiddelbarhed. Den *tror* på udvekslingen og fællesskabet, fordi dens udgangspunkt er den virkende verden og ikke tænkningens abstrakte konstruktioner. Og derfor ser den meningen i overensstemmelsen og identiteten.

Musen er med andre ord tilfreds med sin lod. Og Thomsen erkender, at fuldkommenheden må være realiseringen af denne tilfredshed: »Ja, hellere blive opædt af en ræv som *mus* end at være et dannet menneske, var det sådan han var begyndt at tænke?« (p.43). Det varer dog ikke længe, før Thomsens rastløshed tager over igen. Den ydre anledning er musenes urinlugt, som han kommer til at væmmes ved. Det virkende livs repetitive mønstre trætter ham i længden og utilfredsheden vækker nye forestillinger om andre livsforhold. Men samtidig gør en anfægtelse sig gældende. For musens tilfredshed indebærer en umiddelbar accept af dens lod som bytte for andre dyr. Og dette, at dødsaccepten er en uadskillelig del af livets lod, foruroliger Thomsen, da hans projekt jo drejer sig om at overvinde døden. Splittelsen mellem lykken og længslen er med andre ord blevet mere markant, og den tilspidsede situation får fortæller-stemmen til at bryde ind:

»Carl Thomsen er her nået frem til en afgørende indsigt, men ikke opmuntrende. Er det ikke enden på det hele han ser, ser han de egentlige vanskeligheder« (V, p. 45).

Fortæller-stemmen udpeger og perspektiverer den uløselige konflikt i Thomsens liv mellem drømmen om det fuldkomne, fuldkommenhedens konkrete grænser og den stadige længsel efter grænsebrydningen. Altså den klassiske konflikt mellem drøm og realitet, ide og virkelighed, som ikke lader sig løse på anden måde end ved at anerkende de givne vilkår. Det er imidlertid denne *hengivelse* til det givne, Thomsen har svært ved, og derfor er der kun den fortsatte vandring som livsmulighed. Thomsen vælger at tage bolig i en lugtfri græshoppe og får dermed erstattet muse-boligen med en bedre. Men græshoppen ser kun en mening i at frembringe musik og huser sin nye beboer uden kommentarer. Den manglende udveksling og samtale betyder dog mindre, for det er nu selve rejsen, ekspeditionen og udforskningen, der tæller: »Det var i det mikroskopiske, æventyret lå« (*V*, p.51).

At det forholder sig således, peger på den iboende konflikt i Thomsen mellem den forvoksede bevidsthed og ønsket om fuldkommenhed. Det mindste forekommer netop eksotisk og eventyrligt, fordi det står i modsætning til forestillingen om individets suverænitet.¹⁷ Denne sammenhæng og forbindelse mellem jeg-bevidstheden og det forvoksede er ikke enestående i forfatterskabet, men optræder flere steder. I *Dinosaurusens sene eftermiddag* skildrer Seeberg således græshoppens fysiske modsætning – dinosaurusen – og ifølge forfatteren kan det store dyr betragtes som et billede på »individualismens individ...Dette væsen som altså fylder så meget«. ¹⁸ Mod-sætningen til den forvoksede jeg-bevidsthed er følgelig den mikroskopiske livsudfoldelse, som dermed kan læses som et symbol på det jeg-begrænsede liv. En jeg-begrænsning, som netop forekommer eventyrlig for Thomsen, fordi den er fjern fra hans egen livsoptik samtidig med, at den opleves som en befrielse (jf. patientens lettelse over at være bragt uden for rastløshedens verden). Thomsen erkender således, at det er befriende at få givet nogle vilkår, og erkendelsen er med til at bane vejen for den endelige hengivelse. Da efteråret nærmer sig, tager værkføreren bolig i en endnu mere mikroskopisk livsform – rajgræsfrøet – men må til sidst se i øjnene, at han er ved at have nået en grænse:

»I græsset blev han vemodig, han vuggede i vinden. Nu var han udmattet i sit forehavende. Det nye liv han havde levet i så mange skikkelser var ham ingen fristelse mere. Han vedgik, at døden ikke mere var ham imod.« (*V*, p.53)

---

17. Jf. den evangeliske omvendingsstanke: at det mindste skal blive det største.

18. *Dagen letter i sindet*, p.52.

Thomsen føler vemod, da han indser, at drømmen om at overvinde døden er bristet. Den keltiske tro rummede ikke den direkte vej til udødelighedens fuldkommenhed, men førte Thomsen tilbage til sig selv. Og vejen hjem gik gennem anerkendelsen af livets grænse – døden. Fortællerstemmen bryder ind og opsummerer:

»Her for den afgørende beslutning indtræffer, er det allerede muligt at forudse, at ikke engang Carl Thomsen kunne undlade at vende sin stærke flugt mod det dødelige. Gennem seks prøveforhold i andre væsener har han mistet modet og tager imod dødens invitation.« (V, p.53)

Den åbne fortællestruktur underbygger værkets bevægelighed samtidig med, at spændingen fastholdes. Spørgsmålet er, om det vil lykkes værkfører Thomsen at nå den endelige hengivelse? Fortællingen tvivler: »Måske han får lejlighed til at kaste sig ind i sig selv og være der. For evigt. Og hvis han er der. Men ikke ret mange minutter.« (V, p. 55). Fortæller-stemmen slutter med at føje endnu et lag til dialogen mellem værk og værkfører:

»Svigtede Thomsen nu ikke alt for villigt sin kosmiske opgave? Lagde han sig ikke for ivrigt tilrette på jegets sovepude? Hvorfor steg han ikke opad sædekornets lille bad og gendrev tilintetgørelsen? Vi er stadig nogle, som gerne havde set ham svinge sig op til ubekymrighedens overblik« (V, p.55)

Med denne udgangskommentar viser Seeberg, at fortæller-stemmen ikke henviser til den keltiske tro, men til den kristne genopstandelsestanke i sin drøm om Thomsens endelige hengivelse. Fortæller-stemmen spørger, hvorfor Thomsen ikke »steg opad sædekornets lille bad og gendrev tilintetgørelsen« og alluderer dermed til Johannes-Evangeliet (12.24), hvor det hedder: »Sandelig, sandelig siger jeg eder, hvis Hvedekornet ikke lægges i Jorden og dør, bliver det ved at være det ene Korn; men hvis det dør, bærer det megen Frugt.« Hvad fortæller-stemmen med andre ord ønsker for Thomsen er, at han må genopstå *fra* døden i stedet for at blive ved med at udsætte døden i efterlevelsen af den keltiske tros sjælevandring. Og dermed opstiller værket det kristne evangelium som et dialogisk alternativ og perspektiv til den keltiske tro. Genopstandelse er ikke blot det evige liv *efter* døden, men en besejring af døden i livet, og det er denne genopstandelses-forestilling, fortæller-stemmen henviser til i sin udgangsreplik: »Vi er stadig nogle, som gerne havde set ham svinge sig op til ubekymrighedens overblik.«

Den endelige hengivelse

Fortællingen om værkfører Thomsens endelige hengivelse slutter således med spørgsmålet: er det muligt for et menneske at nå hengivelsens fuldkomne lykke? Seeberg svarer med sin skildring af et menneskes rejse mellem nærvær og fravær og understreger dermed sit dialektiske livssyn. Med sin fortælling viser han, at der ikke er mere mening i nærværet end i fraværet. Den ene pol udelukker ikke den anden som i en dualistisk konstruktion, men repræsenterer to ligeværdige sider af virkeligheden. Hvad det drejer sig om er at komme overens med dobbeltheden og forsøge at være nærværende tilstede i virkeligheden *med* bevidstheden i bagagen. Eller som Seeberg selv formulerer det i et interview:

»Hele mit forhold til mening/meningsløshedstraumaet kan præciseres derhen, at jeg finder, at fordi mennesket ikke kan finde sig i meningsløsheden, kunne der jo godt være god mening i det. Hvorfor skulle tilværelsen indstille sig på menneskets forventning?«¹⁹

Hermed formulerer Seeberg den klassiske modsætning mellem det menneskelige virkelighedsperspektiv og virkeligheden selv, som ikke nødvendigvis er gennemskuelig for tanken og bevidstheden. At mennesket ikke ser en mening i virkeligheden er ikke nødvendigvis udtryk for, at der ingen mening er. Der kan udmærket eksistere en mening bag det tilsyneladende meningsløse. Hvormed Seeberg synes at alludere til Job, der fratages alt og oplever meningsløsheden på nærmeste hold. Job lider under sin hårde skæbne og spørger Gud, hvad meningen er. Men Gud svarer ham ved at spørge, hvor Job var, da Han grundede jorden? Menneskets frø-perspektiv sættes således i relief af Guds overblik, og udgangen på Jobs Bog er da også det enkle og konstante bud: tro på Gud og tag livet, som det kommer – for der er en mening med alting. En mening, som det moderne gudløse menneske imidlertid har svært ved at fastholde, da det ikke længere tror på en universel orden bag det konkrete. Det tror på mennesket og på det menneskeligt definerede liv, men har vanskeligheder med at acceptere virkelighedens givne vilkår: at livet er forbundet med døden. Da mennesket samtidig er udstyret med en viden om, at det skal dø, ja, så er forudsætningen for meningsløsheden skabt. Lykken må følgelig handle om at kunne forliges med dødsbevidstheden *uden* at miste det nære forhold til virkeligheden. Og dermed handle om at kunne hengive sig til tilværelsens tidsbundne forandringer uden at miste meningen af syne. Med andre ord: at gå virkeligheden i møde, som den ytrer sig i tid.

---

19. *Dagen letter i sindet*, p. 58.

Det er denne umiddelbare anerkendelse af den tidlige virkelighed, Seeberg skildrer i *Hyrder*²⁰ i den poetiske beskrivelse af den handicappede Alvas glæde over årstiderne:

»Ved du hvad, sagde Alva på vej mod deres kvarter, det smukke ved vinteren er, at man kan se fuglerederne i hækkene og træerne (H, p. 55).

»Det smukke ved sommeren, sagde Alva, er, at man ikke kan se fuglerederne mere, men at man kan høre, at de er der« (H, p. 124).

Seeberg skitserer her den livsopfattelse, der er forudsætningen for den endelige hengivelse: glæden over virkelighedens bevægelighed og foranderlighed. Tom kunne netop ikke glæde sig over det, han mødte, da han kun forholdt sig til sine egne fastlåste forestillinger om verden. Alva derimod formår på trods af sin polioramte krop og sit begrænsede liv at se positivt og rummeligt på tilværelsen. Og det gør hun, da hun går virkeligheden i møde med kærlighed. Det er en lignende livsindstilling, værkfører Thomsen når frem til efter sin mange møder med forskellige livsformer – og deri håbet i fortællingen. For Thomsen evner at finde tilbage til sig selv gennem mødet med verden. Han formår at modtage en mening, som betyder, at han genvinder accepten af sine menneskelige betingelser. Det er således anerkendelsen af den uadskillelige forbindelse mellem liv og død, der karakteriserer værkfører Thomsens endelige hengivelse. Musen lærer ham, at fuldkommenheden er evnen til at være tilfreds med sin lod. Og selv om Thomsen ikke forstår at efterleve musens visdom, når han alligevel hjem til sig selv.

Det er med andre ord menneskets forhold til virkeligheden, der fortsat er omdrejningspunktet i Seebergs værk. Men den afgørende forskel på Tom i *Fugls Føde og Værkfører Thomsens endelige hengivelse* er, at Thomsen anerkender omverdenen, lærer af den og bliver til gennem mødet med det ydre. Gennembruddet til virkeligheden, som Seeberg når frem til i »Patienten« bekræftes således med fortællingen om Thomsens sjælevandring. Den ensidige jeg-monolog er brudt og erstattet af dialogen med verden. Thomsen lærer at bryde sin sjæl og forvisses i virkelighed. Og han når den muntre og håbefulde erkendelse, at det er der mening i. Til gengæld formår han ikke at realisere »ubekymrthedens overblik«. For han ejer ikke den tro, der skal til for at efterleve Jesu bud om ikke at bekymre sig for i morgen.²¹ Thomsens endelige hengivelse er ikke håret af religiøsitet, men af forsoningen med det

---

20. Peter Seeberg: *Hyrder*, Kbh. 1970. Herefter forkortet H.

21. Jf. Jesu Bjergprædiken, Mattæus-Evangeliet 6.25ff.

jordiske. Med hengivelsens vemod går værkføreren verden i møde og bekræfter dermed sin forfatters livssyn:

»At fastholde tilstedeværelsen i det jordiske, nærheden, er det eneste, der er værd at satse på. Det kan du godt kalde mit credo!«²²

---

22. Marianne Juhl: »I sørgmunter tillid« (interview med Peter Seeberg), in *Weekendavisen*, 7.9.1990.

